

Denna rapport är en sammanställning grundad på Utrikesdepartementets bedömningar. Rapporten gör inte anspråk på att ge en fullständig bild av läget för de mänskliga rättigheterna, demokrati och rättsstatens principer i landet. Information bör också sökas från andra källor.

Mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer i Bosnien och Hercegovina 2015–2016

I. SAMMANFATTNING

Förutsättningarna för en god samhällsstyrning enligt rättsstatens principer med mänskliga rättigheter som grund begränsas kraftigt av Bosnien och Hercegovinas konstitution. Konstitutionen är en bilaga till fredsavtalet i Dayton 1995 och utformades i huvudsak för att få stopp på kriget, inte för att bygga en väl fungerande stat. Konstitutionen är uppbyggd för att garantera politiska och andra rättigheter för de tre konstituerande folkgrupperna som är; bosniaker, bosnienkroater och bosnienserber. Andra folkgrupper, såsom judar och romer åtnjuter inte sina politiska rättigheter på samma villkor, och kan till exempel inte bli folkvalda på statlig nivå. Europadomstolen för de mänskliga rättigheterna har konstaterat att delar av konstitutionen strider mot den Europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna. I övrigt har landet dock ett bra ramverk av olika lagar till skydd för mänskliga rättigheter.

På grund av landets komplicerade statskick och bristen på reglerad dialog med civilsamhället, är det dock svårt att genomföra ändringar och tillägg av lagstiftning gällande mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer i landet. Det decentraliserade och komplicerade politiska systemet, uppdelat på två relativt autonoma entiteter, varav en dessutom har tio kantoner som innehar den väsentliga politiska makten, påverkar tillgången till mänskliga rättigheter på alla plan. Rättsstatens institutioner utsätts ständigt för hårt tryck, både politiskt och av olika intressegrupper. Det område där störst tillbakagång kan noteras är yttrande- och pressfriheten. Politiseringen av medier är här ett problem men också transparensen i ägarstrukturen och bristen på oberoende finansiering av public service.

Krigets fasor påverkar 20 år efter freden fortfarande människors levnadsförhållanden, inte minst då många människor fortfarande rapporteras som saknade. Den etniska segregeringen som orsakades av kriget har befästs med åren och gjort det svårt för minoriteterna att försvara sina rättigheter i vissa delar av landet.

Viss positiv utveckling har skett. I juli 2016 antogs viktiga ändringar i antidiskrimineringslagen som innebar stärkt skydd för HBTQ-personer, äldre personer och personer med funktionsnedsättning.

II. RÄTTSTATENS PRINCIPER

En princip för god samhällsstyrning

De autonoma entiteterna har egna domstolar, inklusive författningsdomstolar. Det finns även en statlig domstol och åklagarkammare som hanterar krigsbrott, korruption och organiserad brottslighet.

Fokus på de tre konstituerande gruppernas rättigheter i samhället drivs av en nationalistisk agenda hos de ledande politiska partierna och får återverkningar på flera av de statsbärande institutionerna. Detta har särskilt allvarliga konsekvenser för rättsväsendet. Förtroendet för rättsväsendet är mycket lågt hos befolkningen, dels på grund av dess ineffektivitet, dels för att det uppfattas som politiskt influerat. Den bilden förstärks av att politiker inte sällan anklagas för maktmissbruk och korruption men ytterst få fall leder till åtal, än mindre fällande domar. Även annan myndighetsutövning präglas av korruption. Mutor och felaktiga betalningar är till exempel vanligt förekommande i kontakt med skatteverken, polisen och i den offentliga servicesektorn. Domstolarna präglas av ineffektivitet och är mycket överbelastade, det finns i dagsläget 2 miljoner olösta fall, varav 1,7 miljoner rör oreglerade skulder.

I EU:s årliga framstegsrapport om Bosnien och Hercegovina rapporterades i november 2015 att Bosnien och Hercegovina gjort vissa framsteg, framför allt genom antagandet av en nationell strategi för rättsväsendet. Däremot kritiserades det politiska inflytandet över rättsväsendet, bristen på ansvarsutkrävande hos domare och åklagare, risken för jäv i rättssystemet, samt systemets ineffektivitet. Till exempel är lagen om jäv inte i linje med internationell standard då den inte föreskriver att något oberoende organ ansvarar för att hantera fall av jäv.

Under 2015-16 har det statliga rättsväsendet aktivt underminerats av regering och parlament i den mindre entiteten Republika Srpska (RS). RS är bara motvilligt del av landet Bosnien och Hercegovina och har de senaste åren trappat upp sin retorik om en framtida självständighet. Ett av instrumenten RS använt sig av för att öka splittringen i landet är attacker mot det statliga rättsväsendet. I direkt strid mot författningsdomstolens beslut genomförde RS i september 2016 en folkomröstning om att få fira den 9 januari som RS nationaldag och nationell helgdag. Författningsdomstolen har dömt den dagens firande som diskriminerande mot andra folkgrupper då den är starkt förknippad dels med en ortodox religiös högtid, dels med starten på kriget 1992. RS har också hotat att genomföra en annan folkomröstning som ifrågasätter bland annat den statliga domstolens legitimitet.

Sedan 2005 har författningsdomstolen utfärdat 94 domar som inte har respekterats. I oktober 2016 meddelade domstolen att 13 av dessa domar fortfarande inte har verkställts. Folkomröstningen om Republika Srpskas nationaldag är dock den första gången som författningsdomstolens beslut aktivt trotsas.

High Judicial and Prosecutorial Office (HJPC) är den myndighet som administrerar rättsväsendet i Bosnien och Hercegovina och som utser domare och åklagare. HJPC tar även emot klagomål mot och har mandat att suspendera ämbetsmän. HJPC kontroll av de övriga rättsvårdande myndigheterna har de senaste åren förbättrats i syfte att effektivisera och återbygga folkets förtroende för rättsväsendet. Bland annat har domstolarnas arbete blivit mer öppet. Utvalda fall finns uppladdade på ”*Online Access to Court Case*” men för tillgång till dessa utkrävs en avgift. I en undersökning sommaren 2016 konstaterade dock EU-kommissionens experter att ansvarutkrävandet av myndigheten HJPC är svag och att öppenheten i myndighetens arbete måste förbättras.

De mänskliga rättigheterna i Bosnien och Hercegovina bevakas av en ombudsmannaorganisation som är självständig och utses av en parlamentarisk kommitté. Platserna fördelas jämt mellan de tre konstituerande folkgrupperna. Ett förslag om att också göra andra grupper valbara till ämbetet behandlas just nu av regering och parlament.

III. DEMOKRATI

De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

Bosnien och Hercegovinas statsskick är en republik och förbundsstat. Landet är uppdelat på två relativt autonoma entiteter; den bosnienserbdominerade delen, Republika Srpska och den bosniak-bosnienkroatiska Federationen Bosnien och Hercegovina (Federationen). Entiteterna hanterar flertalet regeringsfunktioner. Den statliga politiska makten är svag och har bara mandat på det utrikespolitiska och finanspolitiska området. I övrigt har den statliga ”regeringen”, ministerrådet med sina 9 ministrar, närmast bara en samordnande roll. Ett trehövdad presidentråd väljs också i samband med allmänna val. En bosniak och en bosnienkroat väljs från Federationen och en bosnienserb från Republika Srpska. Hela det politiska systemet är uppdelat efter de tre konstituerande folken. Alla politiska mandat fördelas jämt mellan dem enligt ett noga uttänkt system. Representanter från andra folkgrupper, som judar och romer, kan till exempel inte bli valda till president eller till den övre kammaren i parlamentet, vilket enligt Europadomstolen strider mot de mänskliga rättigheterna.

I Federationen finns tio län (kantoner) med egna regeringar och parlament som har mandat över många politikområden. Ett område i landet, Brčko distrikt, administreras som en egen kommun direkt underställd den statliga nivån.

Det internationella samfundet har sedan kriget fortfarande inflytande över Bosnien och Hercegovinas politik. Fredsavtalets (Daytonavtalet) efterlevnad övervakas i de militära delarna av en EU-styrka (EUFOR Althea) och i de civila delarna med hjälp av en Hög Representant som får sitt mandat från ett råd (*Peace Implementation Council*) bestående av företrädare från det internationella samfundet. Bosnien och Hercegovina har därmed mer än 20 år efter kriget inte ett helt självständigt statsskick utan lever under ett slags protektorat.

Allmänna val hålls i landet var fjärde år. Då väljs representanterna i det trehövdade presidentrådet, ledamöterna i parlament på statlig, entitets och kantonal nivå, samt presidenten i Republika Srpska. Regeringar bildas på respektive nivå med hänsyn till valresultatet. Lokalval hålls också vart fjärde år men två år från det allmänna valet. De senaste allmänna valen hölls 2014 medan de senaste lokalvalen hölls i oktober 2016.

Enligt de internationella organisationer som har bevakat valen i landet har de genomförts på ett i huvudsak transparent och demokratiskt sätt. Rapporter om valfusk och enstaka våldsamheter har dock förekommit. Det är till exempel inte ovanligt att man hör talas om köp av röster. Lokalvalen i staden Stolac i södra Bosnien och Hercegovina fick avbrytas på grund av våldsamheter mellan bosnienkroater och bosniaker. I Mostar har man inte kunnat hålla val sedan 2012 på grund av konflikten mellan bosniaker och bosnienkroater där.

Valdeltagande har de senaste två valen legat kring 52-56 procent beroende på del av landet; det har varit något högre i Republika Srpska än i Federationen.

Det civila samhällets utrymme

Bosnien och Hercegovinas komplexa politiska och administrativa struktur försvårar framväxten av en starkt och integrerat civilsamhälle. Visserligen finns nödvändig lagstiftning på plats, i linje med internationell standard, men civilsamhället har svårt att driva en konstruktiv dialog med regeringarna. På statlig nivå finns ännu inget formaliserat instrument för samarbete med civilsamhället, som förespeglades i avtal mellan ministerrådet och folkrörelserna 2007.

I Republika Srpska finns lagstiftning för samverkan, detta saknas dock i Federationen. Det gör att samarbete och dialog mellan beslutsfattare och civilsamhället om specifika politikområden är outvecklat och sker på ett slumpmässigt sätt. Det finns ingen tydlig idé om vad en deltagande demokrati och civilsamhällets roll innebär.

Finansiering av civilsamhället med allmänna medel är fortsatt godtycklig, störst bidrag får idrottsföreningar och organisationer för krigsveteraner.

Under 2015 har attacker och hot mot aktivister rapporterats. Dessa har sällan utretts eller prövats rättsligt. I februari införde nationalförsamlingen i Republika Srpska en lag om Allmän fred och ordning, där internet och sociala nätverk inkluderades i definitionen av ”offentligt utrymme/allmän plats”. Lagen öppnar upp för möjligheten att åtala individer för deras aktiviteter på internet. Ett annat lagförslag, som syftade till att definiera utlandsfinansierade organisationer som ”utländska enheter”, stoppades genom kraftiga reaktioner från civilsamhället med stöd från internationella givare.

IV. MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Fortfarande saknas cirka 9 000 människor, de flesta civila, efter kriget i Bosnien och Hercegovina under åren 1992-1995. Mer än 70 procent har identifierats. Det statliga "Institutet för försvunna"(MPI) fortsätter arbetet med identifiering, särskilt med inriktning på de 3 000 kvarlevor som förvaras på landets bårhus.

I en uppdatering av strafflagen i maj 2015 introducerades påtvingat försvinnande som ett separat brott och tortyr fick en tydligare definition. Sexualbrott under krig justerades också i linje med internationella normer, genom att det inte längre krävs bevis på våld i samband med brottet. Den uppdaterade strafflagen är ännu inte harmoniserad på entitetsnivå eller i Brčko distriktet.

Fängelseförhållandena i Bosnien och Hercegovina är fortsatt undermåliga. Europarådets kommitté för förhindrande av tortyr (CPT) noterade i sin rapport från 2015 livshotande vanvård, illa fungerande sjukvård och våld, både från personalens sida och mellan de intagna. Ungdomsbrottslingar riskerar fortfarande att komma i kontakt med vuxna fångar, speciellt i häktet och i förvaret på polisstationer, medan åtskillnaden på fängelserna har förbättrats.

Det förekommer uppgifter om polismisshandel, främst i samband med gripande, under transporter eller när den misstänkte förhörs på polisstationen.

Bosnien och Hercegovina är ursprungs- genomfarts- och destinationsland för människohandel i form av utnyttjande av arbetskraft, sexuellt utnyttjande, tiggeri och tvångsäktenskap. Antalet fall av människohandel har ökat under senare år; 80 procent av fallen rör kvinnor och flickor. Romer är överrepresenterade i statistiken och av dessa är många minderåriga. Den straffrättsliga regleringen av människohandel är inte harmoniserad på statlig och entitetsnivå. Federationen har inte gjort några förändringar i kriminallagen för att stoppa människohandel, vilket begränsar landets möjlighet att på nationell nivå bekämpa problemet. Brottsrubriceringen skiljer sig också mellan de två entiteterna. från människohandel I Republika Srpska är människohandel sedan en lagändring 2015 förbjudet. I Federationen är dock endast säljande av sex kriminaliserat och

brottsrubriceringen är ”lockelse till prostitution”. I december 2015 antog ministerrådet en handlingsplan för att motverka människohandel i landet för perioden 2016-2019.

Dödsstraff

Bosnien och Hercegovina avskaffade dödsstraff för alla brott 2001. Republika Srpska har kvar dödsstraffet i konstitutionen men i brottsbalken anges ingen tillämpning. En lagändring för att avskaffa dödsstraffet helt har behandlats i Republika Srpskas parlament men på grund av andra tillägg inkluderade i lagförslaget, som berör de konstituerande folken, har lagförslaget blockerats. I Federationen är dödsstraff helt avskaffat.

Rätten till frihet och personlig säkerhet

Inga fall av politiskt motiverade frihetsberövanden eller inskränkningar i rörelsefriheten rapporterades under 2015. Landets medborgare kunde fortsatt resa fritt till alla delar av Bosnien och Hercegovina, även om rörelsefriheten begränsas av minriskerna. Fortfarande finns drygt 9 000 aktiva minfält i landet. En person avled och en skadades allvarligt i en minolycka under 2015.

Rättssäkerhet

Konstitutionen fastställer rätten till en opartisk prövning i civil- och brottsmål, men det förekommer att politiska partier och organiserad brottslighet influerar rättssystemet, både på entitets- och statlig nivå. Myndigheterna lyckas inte alltid heller med att verkställa domar och beslut från domstolarna. Det förekommer politiskt motiverade hot mot rättsapparaten. Allmänhetens tilltro till rättssystemet är låg.

Lagen föreskriver att den anklagade har rätt att betraktas som oskyldig tills motsatsen bevisats, rätt att utan dröjsmål informeras om anklagelserna och till en rättvis och öppen rättegång. Vid allvarliga brott har den anklagade rätt till en försvarsadvokat betald med allmänna medel. I de flesta fall respekteras dessa rättigheter. Systemet med fri rätts hjälp är dock fragmenterat och förutsättningar saknas på entitets- och statlig nivå. Det är endast frivilligorganisationer som där erbjuder rätts hjälp utan kostnad.

Domstolarna är mycket överbelastade. År 2014 var handläggningstiden per fall i snitt 437 dagar. Detta tvingade HJPC att göra effektivitetssatsningar och de senaste två åren har antalet olösta fall minskat med 10 procent och

behandlingstiden reducerad med 27 dagar per fall i förhållandet till 2012. När det gäller civilrättsliga mål saknar rättssystemet möjlighet att komma tillrätta med det stora antal fall som släpar efter och en effektiv mekanism för att genomdriva domstolsbeslut. Det har lett till flera överklaganden till Europeiska domstolen för mänskliga rättigheter.

Personer under 14 år vid tidpunkten för brottet kan inte hållas straffrätligt ansvariga.

Straffrihet

Straffrihet är fortfarande utbrett i Bosnien och Hercegovina. Rättsväsendet utsätts för politiska påtryckningar. Många av förövarna av lägre rang är fortfarande ostraffade för brott begångna under kriget. Under 2016 blev dock den forna bosnienserbiske ledaren Radovan Karadzic fälld för folkmord, krigsbrott och brott mot mänskligheten i Internationella krigsförbrytartribunalen för forna Jugoslavien (ICTY).

Vissa framsteg har gjorts för att komma till rätta med straffriheten för förövare av sexuellt våld under konflikten, då cirka 20 000 kvinnor beräknas ha utsatts för våldtäkt. Domstolarna avslutade sex fall av krigsförbrytelse som rörde sexuellt våld och en bosnisk domstol dömde i juni 2015 för första gången en förövare att betala skadestånd till offret, utöver fängelsestraffet på 10 år. Trots ökade insatser för att döma förövare av sexuellt våld lider rättssystemet av kraftig eftersläpning.

Yttrande-, press- och informationsfrihet, inklusive på internet

Lagar som reglerar yttrande-, press-, - och informationsfrihet håller god standard. Däremot fortsätter den negativa utvecklingen på detta område i Bosnien och Hercegovina enligt Reportrar utan gränser. Landet rankas på plats 68 av 180 år 2016 i organisationens pressfrihetsindex. Journalister utsätts ofta för hot och politisk påverkan, mediernas oberoende kan ifrågasättas och tillgången till information begränsad. Centret för undersökande journalistik (CIN) har flera gånger stämt myndigheter som inte lever upp till kraven att lämna ut dokument enligt lagen om rätt till information. De tre statliga *public service* kanalernas oberoende är inte säkrat. Politiska tillsättningar av chefer, oklar status och brist på hållbar finansiering gör att kanalerna inte kan klara sitt uppdrag.

Regleringen av finansiering av medier är bristfällig och ägarskapsförhållanden oklara. Enligt EU:s senaste framstegsrapport om

Bosnien och Hercegovina är full information om vilka som äger medier i Bosnien och Hercegovina inte tillgänglig. Lokalmedia finansieras genom kommuners och kantoners budgetar och står under starkt politiskt inflytande. Regeringen i Republika Srpska finansierar både allmän och privat media.

Vid flera tillfällen har Organisationen för säkerhet och samarbete i Europas (OSSE) representant för mediefrihet krävt att Bosnien och Hercegovina åtgärdar problemen med brist på säkerhet för journalister, löser finansieringen av *public service* och stödjer yttrandefrihet och journalisters rättigheter.

Mötes- och föreningsfrihet

Mötes- och föreningsfrihet är garanterad i lag och respekteras generellt av regeringarna även om vissa civilsamhällesorganisationer rapporterar om svårigheter vid registrering. Långa och byråkratiska procedurer för registrering på statlig nivå väcker frustration bland organisationerna. En HBTQ-organisation förvägrades registrering så länge ordet ”*queer*” fanns med i namnet.

Vid flera tillfällen har människorättsaktivister begränsats, för att förhindra mobilisering av folk, genom övervakning av sociala medier. Inlägg på sociala medier har också använts som bevisning för att väcka åtal mot aktivister. En ny lag om ordning på allmän plats antogs i Republika Srpska, som inkluderar sociala medier i begreppet allmän plats och i Federationen har lagar antagits i tre kantoner som begränsar mötesfrihet. EU:s senaste framstegsrapport uppger att attacker och hot mot människorättsaktivister förekommer fortsatt. Dessa leder sällan till polisutredningar eller åtal.

Religions- och övertygelsefrihet

Segregeringen av religiösa och etniska minoriteter i Bosnien och Hercegovina är fastlagd i landets konstitution, som kretsar kring säkerhet och rättigheter för de tre största etnoreligiösa grupperna; muslimska bosniaker, katolska bosnienkroater, och ortodoxa kristna bosnienserber. Övergrepp och diskriminering i linje med de religiösa grupperingarna inträffar dagligen, enligt *Civil Rights Defenders* och tar sig uttryck i hatpropaganda, fysiskt våld och förolämpande graffitti.

Religionsfrihet är garanterat i lag och lagstiftning för registrering av trossamfund liknar den för civilsamhällesorganisationer. Enligt lagen kan en

grupp på minst 300 vuxna medborgare registrera ett samfund eller kyrka genom en skriftlig ansökan till justitiedepartementet.

HJPC har förbjudit anställda inom rättssystemet att bära religiösa symboler, inklusive huvudduken hijab. Representanter för den muslimska församlingen har kritiserat beslutet och hävdar att det strider mot konstitutionens garantier för religionsfrihet.

V. EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

Rätten till arbete, rättvisa arbetsvillkor och relaterade frågor

Bosnien och Hercegovina har ratificerat Internationella arbetsorganisationens (ILO) åtta centrala konventioner. Rätten till facklig anslutning och strejk stadgas i lagar på entitetsnivå. Arbetare har rätt att bilda oberoende fackföreningar och förhandla kollektivt, samt att gå ut i strejk. Fackföreningar har dock rapporterat att det förekommer att medlemmar hotats med uppsägning på grund av sitt fackliga engagemang, trots att detta är straffbart med böter om upp till motsvarande 50 000 SEK. Myndigheterna utfärdar dock i dagsläget inga sanktioner mot arbetsgivare som hindrar arbetare från att ansluta sig fackligt.

Barnarbete är förbjudet enligt lag och minimiåldern för anställning är 15 år. Många minderåriga på landsbygden assisterar dock familjen med jordbrukssysslor.

Diskriminering av olika slag på arbetsmarknaden är ett problem. Utöver nepotism förekommer diskriminering av kvinnor på arbetsmarknaden. Enligt Världsbanken är det 30 procent mindre sannolikt att kvinnor arbetar än män, sett över alla åldrar.

Arbetslösheten i landet är utbredd; 42 procent av den arbetsföra befolkningen är registrerade som arbetslösa hos arbetsförmedlingen i Bosnien och Hercegovina. Dock beräknas Bosnien och Hercegovina ha en stor andel grå arbetskraft varför dessa officiella siffror är missvisande. Statistik från den statliga statistikbyrån som tar hänsyn till detta och följer ILO:s och Eurostats riktlinjer visar att arbetslösheten uppgår till cirka 25 procent. Ungdomsarbetslösheten är med 54 procent bland de högsta i Europa, men är lägre bland de bättre bemedlade ungdomarna. Enligt *Youth Study in Bosnia and Hercegovina*, publicerad av *Friedrich Ebert Foundation*, anser närmare 70 procent av de tillfrågade ungdomarna att socialt kapital och

politiska kontakter är de allra viktigaste faktorerna för att få ett jobb. Endast 10 procent anser att kunskap och utbildningsgrad är viktigast.

Under 2015-16 infördes nya arbetsmarknadslagar i landets båda entiteter. Den nya lagstadgade minimilönen ligger mellan motsvarande 1 750 och 1 850 SEK, förutom i textilbranschen där minimilönen är motsvarande 1 600 SEK. En arbetsvecka ska enligt lagen vara 40 timmar med maximalt åtta timmars övertid. Undantaget är säsongsarbetare vars arbetsvecka får vara 60 timmar. Minst 30 minuter rast per dag är lagstadgat och de anställda har rätt till 9 dagars semester.

Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

Bosnien och Hercegovinas sjukvårdssystem är uppdelat mellan entiteterna och kantonerna. Överlag är det svårt att få grundläggande vård, specialistvård, och i vissa fall medicin, utanför de större städerna. Vissa vårdcentraler anställer endast personal som tillhör den etniska majoriteten i området och skyltar med nationalistiska symboler. Detta resulterar i att minoriteterna i dessa områden söker sig till sjukvård i andra orter där de tillhör majoritetsbefolkningen. Den romska minoriteten är särskilt utsatt och har klart sämst tillgång till sjukvårdssystemet. Barnadödligheten för romer är fyra gånger högre än övriga befolkningen.

Medellivslängden i Bosnien och Hercegovina har ökat med nästan 7 år sedan början av 90-talet från att ha varit 70.9 år 1990. Barnadödligheten och mödradödligheten är relativt låg; 5 på 1 000 barn respektive 11 mödrar per 100 000 födslar.

Enligt *International Planned Parenthood Federation* (IPPF) är tillgången till preventivmedel för kvinnor begränsad. Det är endast gynekologer som kan skriva ut preventivpiller och kostnaderna är höga. Endast 12 procent av kvinnorna i Bosnien och Hercegovina använder moderna preventivmedel. Abort är lagligt under de första tio veckorna av graviditeten men tillgängligheten till säker abort är begränsad. Medicinsk abort är till exempel inte tillgänglig. Sex och samlevnadsundervisningen skiljer sig mellan entiteter och kantoner. Det är helt upp till det lokala styret om och hur mycket sådana frågor diskuteras i skolan.

En stor hälsofara är den kraftigt förorenade luften i storstäderna, som länge har varit ett problem men som nu får mer uppmärksamhet. Enligt WHO finns det bara fem länder i världen som har fler dödsfall orsakade av

förorenad luft. CIN har under de senaste två åren publicerat flertalet artiklar om kolkraftverket i utkanten av Tuzla. Flera av Tuzlas invånare har dött till följd av sjukdom orsakad av farliga luftpartiklar som kommer från kraftverket. Tungmetaller och annat restavfall släpps ut i floden *Spreca* vars vatten lokala bönder sedan använder till sina odlingar. Föroreningen har pågått i 20 år och experter har hittat höga halter av nickel, krom, arsenik och andre gifter i mark och luft i närheten. Enligt CIN skulle kraftverket, på uppmaning av myndigheten för miljö och turism i Bosnien och Hercegovina, bygga ett reningsverk för avloppsvattnet i samband med att de fick sitt tillstånd 2011. Ritningar för projektet gjordes men arbetet påbörjades aldrig.

Det finns lagar som reglerar utsläpp och certifikat för tillstånd att sälja produkter som bidrar till förorening av luften. Efterlevnaden av lagarna brister dock och påföljderna är ringa. I Sarajevo genomfördes under november och december 2016 extra inspektioner i samband med att luftkvaliten i staden försämrats avsevärt.

Rätten till utbildning

Grundskolan i Bosnien och Hercegovina är obligatorisk och avgiftsfri. Eleverna får dock köpa böcker på egen hand, med undantag från de familjer som har svåra ekonomiska förhållanden eller tillhör en nationell minoritet, exempelvis romer. Landet har en decentraliserad utbildningsstruktur. Det är endast i Brckodistriktet som man förser alla elever med böcker och fri transport till skolan. Enligt den nyligen publicerade folkräkningen i Bosnien och Hercegovina är cirka 3 procent av befolkningen - mest kvinnor och flickor – illitterata. Endast 15 procent av de romska barnen i landet går något av utbildningsstegen och nästan ingen går i gymnasium och uppåt på grund av att utgifterna för bland annat böcker och transporter är för höga.

”Två skolor under ett tak” syftar till etnisk segregering av eleverna, som inte är ovanlig i Bosnien och Hercegovina. Eleverna från de två etniska grupperna bosniaker och bosnienkroater har lektioner i samma skola men är fysiskt separerade och följer olika läroplaner med hänsyn till respektive språk, religion och historiebeteckning. I dagsläget finns 57 skolor i landet som är baserade på systemet ”Två skolor under ett tak”, trots att Högsta Domstolen i Federationen beslutade att systemet var diskriminerande år 2014.

Sedan en revidering av Republika Srpskas läroplan gjordes 2014-15 föreskrivs att det språk som tidigare benämndes som ”bosniska” nu ska

kallas ”bosniakiska” eller ” det bosniakiska folkets språk”, vilket kopplar språket närmare etniciteten. I de kommuner som har börjat tillämpa lagen har många bosniakiska elever bojkottat skolorna.

Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard

Bosnien och Hercegovina är rankad som 85 av 188 länder i UNDP:s index över mänskliga utveckling. Förmögenhetsskillnaderna i Bosnien och Hercegovina är stora. Det decentraliserade politiska systemet gör att lokalpolitiken blir mycket viktig när det kommer till fördelning av resurser, vilket ytterst påverkar invånarnas levnadsstandard. I vissa städer är fördelningen av invånare av olika etniciteter jämn men då är ofta segregationen mellan dem utbredd. Tillgången till rent vatten anses vara hög i såväl städer som på landsbygden; 90 respektive 83 procent av invånarna har rinnande vatten. Tillgången till avloppssystem är dock lägre; endast 48 procent totalt sett. Det är endast 30 procent av landets invånare som bor på landsbygden som har avlopp jämfört med 84 procent i städerna. Idag renas mindre än 3 procent av det uppsamlade avloppsvattnet.

Rätten till att återvända till sina hem efter kriget har varit en mycket viktig fråga i Bosnien och Hercegovina sedan krigsslutet. Det finns fortfarande 84 500 internflyktingar i landet varav cirka 7 000 ännu bor i tillfälliga förläggningar. Enligt ministeriet för mänskliga rättigheter och flyktingar ska från och med november 2016 35,9 miljoner Euro investeras i att hjälpa 5 400 hushåll, eller 14 000 individer, att återvända till sina hemkommuner och till att återuppbygga hem.

VI. RÄTTEN ATT INTE UTSÄTTAS FÖR DISKRIMINERING

Kvinnors åtnjutande av mänskliga rättigheter

Kvinnors lika rättigheter föreskrivs i lagen om jämställdhet som garanterar jämställdhet och lika möjligheter inom alla samhällsområden. Det underrepresenterade könet ska enligt lag inneha 40 procent av platserna i folkvalda församlingar. Efter valet 2014 är kvinnors politiska representation endast 20 procent. Även arbetslivet är långt ifrån jämställt, i juni 2016 hade 41 procent av landets kvinnor en inkomstbringande sysselsättning enligt myndigheten för arbete och anställning. Majoriten, 65 procent av kvinnorna, arbetar inom servicesektorn. Båda entiteterna antog under 2015 nya arbetsmarknadslagar. I Federationens lag anges särskilt att diskriminering på grund av civilstatus, familjeangelägenheter och graviditet är förbjudet. När

det gäller föräldraledighet skiljer sig villkoren åt både mellan entiteterna och mellan kantonerna i Federationen.

Våld i hemmet och könsbaserat våld har länge setts som en familjeangelägenhet. Även om det idag är kriminaliserat lever attityden kvar i landet. Närmare hälften av alla kvinnor över 15 år uppger att de har utsatts för psykiskt, fysiskt eller sexuellt våld. Ändå är det bara 5,5 procent av dem som utsatts för våld, som anmäler händelsen eller ber om socialt stöd. Bosnien och Hercegovina ratificerade 2013, som ett av de första länderna, Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld i hemmet. En handlingsplan har utarbetats av den statliga jämställdhetsmyndigheten för att bekämpa våld mot kvinnor och våld i hemmet i enlighet med konventionen.

Barnets rättigheter

Barnets rättigheter har stärkts genom den treåriga handlingsplan som antogs av ministerrådet i juni 2015 och som följer FN:s konvention om barnets rättigheter och förväntas förbättra barns situation i landet. Barn som saknar föräldrars omsorg placeras fortfarande på institutioner. Antalet barn på vårdhem har fördubblats under perioden 2009 till 2015 och uppgår nu till 80 procent av alla barn som saknar föräldrars omsorg.

I en undersökning från 2014 framkommer att 55 procent av barnen har utsatts för någon form av våld i uppfostringsyfte, 40 procent utsattes för kroppslig bestraffning. Barnaga inom familjen är inte reglerat på nationell nivå, i Republika Srpska är det förbjudet enligt lag, däremot inte i Federationen och Brcko distriktet.

Det förekommer att barn utsätts för människohandel, både för sexuellt utnyttjade och för organiserat tiggeri. Det finns ännu ingen lag mot sexuell exploatering av barn. Barnäktenskap förekommer. Enligt amerikanska utrikesdepartementets rapport om mänskliga rättigheter för 2015 tvingas romska flickor, så unga som 12 år, in i äktenskap och slavarbete.

Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk

Minoriteters rättigheter regleras i en lag som ger landets 17 officiella nationella minoriteter rätt till skydd av deras kulturella, religiösa, utbildningsmässiga, sociala, ekonomiska och politiska rättigheter. För närvarande är minoritetsgrupperna, som beräknas uppgå till cirka 5 procent

av befolkningen, dåligt organiserade och har litet inflytande i det offentliga livet. De tre konstituerande folkens rättigheter skyddas av landets konstitution. Det skyddet existerar inte för de nationella minoriteterna som utesluts från flertalet politiska- och offentliga institutioner. Europadomstolen för mänskliga rättigheter betraktar detta som etnisk diskriminering och dömde 2009 Bosnien och Hercegovina för brott mot Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna. Detta har dock inte föranlett några åtgärder i landet.

Romer utgör den största minoriteten och är den mest ekonomiskt, socialt och politiskt marginaliserade gruppen i landet. De exkluderas från en lång rad mänskliga rättigheter, garanterade enligt den bosniska konstitutionen, särskilt när det gäller landrättigheter, tillgång till välfärdssystemet, utbildning och anställning.

Hatbrott förekommer och berör både minoritetsgrupper och de tre konstituerande befolkningsgrupperna; ett hundratal fall rapporterades av Organisationen för säkerhet och samarbetet i Europa (OSSE) under 2015. De inkluderar fysiska attacker, graffiti, hot och övergrepp. Återvändande är speciellt utsatta. Under lokalvalen förekom hatbrott i media. Cirka två procent av de undersökta artiklarna (15 procent av totala medieinnehållet) innehöll förolämpningar, provokationer, förtal och hot.

Diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet

Genom ett tillägg till antidiskrimineringslagen som antogs i juli 2016 stärktes skyddet av HBTQ-personers rättigheter. Sexuell orientering och könsidentitet är förbjudna grunder för diskriminering. I Republika Srpska inkluderades HBTQ-personers rättigheter i handlingsplanen för jämställdhet. Detta är viktiga framsteg för HBTQ-organisationers idoga arbete för ökad säkerhet och åtnjutande av mänskliga rättigheter.

Under året har flera attacker mot HBTQ-aktivister rapporterats, både i Banja Luka i Republika Srpska och i Sarajevo. Organisationen *Sarajevo Open Center* dokumenterade ett hundratal fall av hatpropaganda, hatbrott och diskriminering av HBTQ-personer under de första 9 månaderna av 2015.

Äktenskap är reglerat i familjelagstiftning på entitetsnivå, där ingår inte samkönade äktenskap. Civilsamhällesorganisationer ser helst att en helt ny lag tas fram för att reglera samkönat partnerskap.

Flyktingars och migranternas rättigheter

Flyktingar har enligt lag rätt att söka asyl i Bosnien och Hercegovina. Under tiden som säkerhetsministeriet behandlar ansökan har de asylsökande rätt till uppehälle och skydd. Systemet för att erbjuda skydd lider brist på öppenhet. UNHCR rapporterar att asylsökande inte får tillgång till juridisk assistans och att det inte finns några klara kriterier för hur trovärdigheten av en asylsökandes berättelse ska bedömas.

Enligt amerikanska utrikesdepartementets rapport om mänskliga rättigheter placeras asylsökande rutinmässigt på förläggningar utan att deras asylskäl dokumenteras. Ofta tvingas de asylsökande lämna landet utan att ha fått möjlighet att presentera en formell asylansökan.

Efter konflikten mellan 1992 och 1995 finns fortfarande cirka 84 500 internflyktingar som ges skydd och stöd av UNHCR. Ännu 20 år efter kriget lever cirka 7 000 personer i tillfälliga förläggningar.

Rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Personer med funktionsnedsättning utgör fortfarande de mest utsatta i landet. Det finns inte heller någon indikation på att myndigheterna arbetar med att skapa jämlika förutsättningar. Antidiskrimineringslagen har genom ett tillägg introducerat funktionsnedsättning som olaglig grund för diskriminering. Däremot prioriteras personer med krigsskador i lagen som reglerar rättigheter för personer med funktionsnedsättning, vilket diskriminerar övriga personer med funktionsnedsättning. Kvinnor med funktionsnedsättning har det svårast på arbetsmarknaden oavsett typ av nedsättning. Arbetsgivarna prioriterar krigsveteraner med funktionsnedsättning; en grupp som främst består av män.

Personer med funktionsnedsättning exkluderas från det offentliga rummet och i kollektivtrafiken. Även sociala och medicinska inrättningar är dåligt anpassade och personer med funktionsnedsättning ställs därför inför stora problem när de söker sjukvård i Bosnien och Hercegovina. Majoriteten av vårdinrättningarna är inte tillgänglighetsanpassade och personalen saknar relevant kunskap. Särskilt kvinnor drabbas eftersom de inte kan ta del av den preventiva vården, som till exempel mammografi.

Barn med funktionsnedsättning placeras alltför ofta på institutioner. Hemmaboende barn med funktionsnedsättning har svårt att få tillgång till skolundervisning. Visserligen ska dessa barn enligt lag ges möjlighet att delta

i den vanliga undervisningen, men många skolor meddelar att de inte kan möta barnens behov.

Ratifikationsläget avseende centrala konventioner om mänskliga rättigheter

Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, *International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR)* ratificerades år 1993. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt och det fakultativa protokollet om avskaffandet av dödsstraffet ratificerades år 1995 respektive år 2001.

Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR)* ratificerades år 1993. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt ratificerades år 2012.

Konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering, *International Convention on the Elimination of all forms of Racial Discrimination (ICERD)* ratificerades år 1993.

Konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering mot kvinnor, *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW)* ratificerades år 1993. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt ratificerades år 2002.

Konventionen mot tortyr, *Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CAT)* ratificerades år 1993. Det fakultativa protokollet om förebyggande av tortyr ratificerades år 2008.

Konventionen om barnets rättigheter, *Convention on the Rights of the Child (CRC)* ratificerades år 1993. Det tillhörande protokollet om barns indragning i väpnade konflikter ratificerades år 2003. Det tillhörande protokollet om handel med barn och barnpornografi ratificerades år 2002.

Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, *Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD)* ratificerades år 2010.

Konventionen mot påtvingade försvinnanden, *International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearances (ICED)* ratificerades år 2012.

Flyktingkonventionen, *Convention Relating to the Status of Refugees (Refugee Convention)* och det tillhörande protokollet ratificerades år 1993.

Romstadgan för internationella brottmålsdomstolen, *Rome Statute of the International Criminal Court (ICC)* ratificerades år 2002 men sedan 2013 finns ett

bilateralt immunitetsavtal mellan Bosnien och Hercegovina och USA. Avtalet förhindrar att länderna utlämnar varandras medborgare till domstolen utan bådadas medgivande.

Regionala instrument

Europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna, *The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (ECHR)* ratificerades år 2002.

Ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter, *Framework Convention for the protection of National Minorities*, ratificerades år 2000.

Europeiska stadgan om landsdel- eller minoritetsspråk, *European Charter for Regional or Minority Languages*, ratificerades år 2010.

Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet, *Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence*, ratificerades år 2013.

Europarådets straffrättsliga konvention om korruption, *Criminal Law Convention on Corruption*, ratificerades år 2002.

Exempel på svenskt och internationellt arbete rörande mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer

I Bosnien och Hercegovina arbetar Sverige för stärkt skydd av mänskliga rättigheter inom en rad fokusområden; jämställdhet, HBTQ-personers rättigheter, yttrandefrihet, rättigheter för personer med funktionsnedsättning och arbetstagares rätt att organisera sig. Sverige har vidare gett omfattande stöd till *International Commission on Missing Persons* för att identifiera dem som dödades under kriget 1992-1995.

Ett omfattande arbete för att bekämpa våld mot kvinnor bedrivs med UN-Women, de lokala jämställdhetsinstitutionerna och civilsamhället. Förutom stöd till ett starkare socialt skyddsnät ingår också att stärka kvinnors rättsäkerhet i brottmål, bland annat genom utbildning i jämställdhet av domarkåren och granskning av domstolsprocesser.

Inom utvecklingsprogrammet IPAII fokuserar EU sitt stöd på att stärka enskildas tillgång till rättvisa, förbättra effektiviteten i rättsväsendet och bekämpa korruption och organiserad brottslighet. Även yttrandefrihet, kvinnors rättigheter, HBTQ-personers och minoriteters rättigheter är centrala frågor. Under 2015 beviljades stöd till fem projekt i Bosnien och Hercegovina från *European Instrument for Democracy and Human Rights* till ett värde om närmare 942 000 Euro. Projekten rör rent vatten, en rättvisare offentlig sektor, hälsa och tobaksrökning, utbildning och romers rättigheter.

I den universella granskningsmekanismen (UPR) vid FN:s råd för mänskliga rättigheter gav Sverige rekommendationer till Bosnien och Herecegovina som bland annat berörde HBTQ-personers rättigheter och om ett förbud mot barnaga i alla distrikt.